

ПРОЕКТ АНТРОПОЛОГІЧНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ТЕОРІЇ М.В.ГОГОЛЯ

У статті аналізуються педагогічні погляди відомого письменника М.В.Гоголя щодо організації та матеріального забезпечення навчального процесу в школі. Автор приділяє увагу дослідженню плану-конспекту курсу історії, розробленого М.В.Гоголем за принципом антропоцентризму.

Ключові слова: *гімназія, навчальний процес, міжпредметні зв'язки, педагогічна майстерність*

В статье анализируются педагогические взгляды известного писателя Н.В.Гоголя относительно организации и материального обеспечения учебного процесса в школе. Автор уделяет внимание исследованию плана-конспекта курса истории, разработанного Н.В.Гоголем по принципу антропоцентризма.

Ключевые слова: *гимназия, учебный процесс, межпредметные связи, педагогическое мастерство*

Article is dedicated to analysis of pedagogical views of famous writer M. V. Gogol in respect of organization and material support of education process in school. Author pays attention to research of outline of course on history that was designed by Gogol based on anthropocentrism principle.

Key words: *gymnasium, education process, inter-subject connections, pedagogical skill*

Актуальність дослідження. Неабияку роль у розвитку педагогічної думки в Україні відіграли письменники та громадські діячі Л.Глібов, Б.Грінченко, М.Гоголь, М.Коцюбинський, П.Куліш, К.Ушинський, Софія і Олександр Русови, І.Шраг та інші, діяльність яких була тісно пов'язана із Чернігівщиною і провідні ідеї яких актуальні для сучасної школи.

Серед яскравої плеяди видатних українців XIX століття М.В.Гоголь вирізняється багатогранністю та своєрідністю життєдіяльності. Літературознавці досить ретельно вивчили художній доробок геніального автора „Ревізора”, „Мертвих душ” та інших літературних шедеврів. Однак М.Гоголь досі лишається маловідомим як історик, філософ, викладач-практик і педагог. Як зазначав П.Соколов у передмові до енциклопедії „Гоголь” (2007), „у порівнянні з іншими класиками Микола Васильович Гоголь обділений увагою інших галузей науки” [4, с.18].

Метою нашої розвідки є аналіз педагогічних поглядів М.В.Гоголя, автора антропологічно зорієнтованої теорії структури плану-конспекту підручника з історії.

На думку М.Каманіна („Наукові і літературні праці М.Гоголя з історії Малоросії”, 1902), інтерес до професійних занять історією М.Гоголю прищепили свого часу викладачі Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька, до якої він був зарахований 1 травня 1821 року за рекомендацією високопоставленого чиновника і далекого родича сім'ї М.Гоголя – Д.Трощинського [2, с.17].

У XIX ст. в Україні було обмаль вищих навчальних закладів. Лише Києво-Могилянська академія продовжувала готувати спеціалістів вищої кваліфікації. Новостворений навчальний заклад у Ніжині був специфічний, поєднавши середню і вищу освіту. Його засновники вважали, що для відкриття університету

недостатньо студентів, оскільки в регіоні не було гімназій, тобто середніх навчальних закладів. Тому, на їх думку, логічним початком зародження вищої освіти буде відкриття гімназії. У листі від 14 червня 1818 р. на ім'я міністра народної освіти князя О.М.Голіцина граф О.Кушельов-Безбородько писав: „В Нежине устрояемое училище высших наук князя Безбородько по своему первоначальному положению должно заключать в себе полный курс высших наук, нужных для гражданской и военной службы, и по неимению губернской гимназии, курс наук пригготовительных“ [3, с.3]. Ще одним аргументом на користь відкриття навчального закладу вище середнього рівня, на нашу думку, стала фінансова сторона питання. Університети в Російській імперії перебували на державному утриманні. клопотання попередніх років про відкриття університету в Україні, зокрема у восьми проектах на Чернігівщині, царським урядом були відхилені. Зрозуміло, що новий задум університету не мав би майбутнього. Тому, династія Безбородьків за власні кошти вирішила створити навчальний заклад, який за організацією навчального процесу не поступався б університетам, проте не вважався таким.

У новосвореному навчальному закладі отримували освіту діти дворян протягом дев'яти років: перші три роки – початкову, наступні три роки – середню і останні три – вищу. Вихованців 7, 8 і 9 класів називали студентами і вони вивчали „вищі науки” за обсягом університетських програм. На навчання зараховували лише хлопчиків на платній основі. Відповідно до форми оплати за навчання учні поділялися на власнокоштных (за рахунок батьків, оплата 1000 крб. на рік) та тих, які навчалися за державні кошти (за рахунок кабінету імператора, інвалідного капіталу або на кошти мецената графа Кушельова-Безбородька). У перший рік існування Ніжинської гімназії вищих наук абітурієнти мали різний рівень підготовки, відповідно до якої вони були розподілені на три відділення: у третьому навчались учні із найкращими знаннями, до першого потрапляли учні, які подавали документи із запізненням. М.Гоголь навчався у другому відділенні. Мабуть, рівень його підготовки був низьким для зарахування на третє відділення [6].

Ніжинський навчальний заклад вищого рівня славився своїми традиціями, а в майбутньому і своїми випускниками (М.Гоголь, Є.Гребінка, М.Прокопович та багато інших). Викладачі Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька давали учням ґрунтовні і всебічні історико-філологічні знання, виховуючи власним прикладом та педагогічною майстерністю у своїх учнів бажання подальшого самовдосконалення.

Кадрове забезпечення Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька було на високому рівні. На роботу до новоствореного навчального закладу запросили чимало добре підготовлених викладачів. Серед них – професор природничих наук К.Шаполинський; професор римського права М.Бєлоусов, французької словесності І.Ландражин, німецької словесності Ф.Зінгер, латинської словесності С.Андрущенко, природничих наук М.Соловйов. Малювання викладав відомий український художник К.Павлов. З Ніжинською вищою школою пов'язана діяльність професорів В.Кукольника – доктора права, філософії і вільних мистецтв, автора багатьох праць, навчальних книг з юриспруденції; С.Орлая – доктора медицини і хірургії, доктора філософії, магістра словесних наук, автора праць „Коротка історія про Карпато-Русів”, „Про південно-західну Русію”,

досвідченого педагога, який дотримувався передових просвітительських поглядів Й.Пестолоцці, був знайомий із І.Котляревським, листувався з німецьким письменником і мислителем Й.Гете; К.Купфера – доктора математики, видавця „Математичного журналу”, автора підручників „Геометричні задачі”, „Алгебра”; А.Андржійовського – відомого ботаніка, дослідника флори Правобережної України, члена Французького зоологічного товариства; М.Бунге – юриста, економіста, дійсного члена Петербурзької Академії наук (1890), ректора Київського університету; М.Тулова – теоретика й історика російської словесності; І.Лашнюкова – історика, автора праць з давньої історії України та Росії.

На заняттях з російської словесності у професора П.Нікольського гімназисти займались складанням поетичних творів різних жанрів, які сприяли розвиткові літературних здібностей у гімназистів. Свої оригінальні праці вони поміщали в рукописних журналах та альманахах. Саме таким чином були оприлюднені перші літературні спроби М.Білевича, Є.Гребінки, М.Гоголя, О.Данилевського, Н.Кукольника, В.Любича-Романовича, М.Прокоповича та багатьох інших відомих у майбутньому літераторів ХІХ ст. Завдяки сприянню викладача латинської мови, письменника, автора багатьох історичних романів І.Кульжинського, окремі літературні вправи гімназистів були опубліковані у столичних журналах. До речі, у літературному спадку деяких письменників твори ніжинського гімназійного періоду займають особливе місце. Це стосується М.Гоголя, Н.Кукольника та Є.Гребінки, який під час навчання у гімназії написав переважну більшість байок, свою єдину п'єсу „Не в свої сани не садись”; вперше зайнявся перекладом творів російської літератури. Зокрема, була перекладена українською мовою поема О.Пушкіна „Полтава”.

У житті гімназистів важливе місце займав аматорський театр, душею якого, і режисером, і актором, і декоратором був М.Гоголь. Вихованці гімназії ставили п'єси російських і зарубіжних драматургів, а також сценки, написані М.Гоголем та М.Прокоповичем.

У 1826 році гімназист М.Гоголь розпочав роботу по збору історичних та етнографічних матеріалів. Українські пісні, міфи, легенди він вважав справжньою, живою, яскравою історією, крізь призму якої розкривається життя народу. М.Гоголь захопився ідеєю написання власноруч підручника з української та всесвітньої історії на основі дослідження та аналізу старовинних народних пісень, легенд, міфів як головних історичних джерел. У приватних листах до своїх друзів – М. Максимовича, М. Погодіна, І. Срезневського, С. Шевирьова він ділився роздумами над своїми проектами. Зокрема, у кореспонденціях до М. Максимовича писав про те, наскільки його захопила ця робота, скільки нового і цікавого він дізнався.

Ще в 30-х роках ХІХ ст. М. Гоголь доступно виклав свої думки про структуру підручників з історії для дорослих та дітей. Він розробив власний план-конспект курсу з історії, який складався із кількох частин: у першій частині робився загальний огляд, який мав давати повну картину світу, в наступних частинах містилися розповіді про окремі країни та континенти, а в заключній частині аналізувався світовий розвиток упродовж століть. Автор акцентував увагу на тому, що цей курс „должен непременно показать, что ознаменовало начало, середину и конец каждого столетия, потом дух и отличительные черты его. Чтобы лучше определить каждый век и избежать монотонности чисел, назову его

именем того народа или лица, который стал в нем выше другого и ярче действовал на поприще мира” [4,с.138]. За сучасною термінологією, це був проект антропологічно зорієнтованої історії, для якої в центрі уваги була людина на фоні історичної картини світу.

На жаль, цю блискучу наукову ідею так і не вдалося втілити в життя ні М.Гоголю, ні іншим нашим співвітчизникам. Сучасний німецький історик Б.Харенберг наприкінці ХХ століття склав історичну „Хроніку людства”. Це стало визначною подією у світовій науці і наочним підтвердженням глибини задуму Миколи Гоголя.

У листі до М.Погодіна від 1 лютого 1833 року М.Гоголь повідомляв про замисел великої праці – загальної історії та загальної географії у двох-трьох томах під назвою „Земля і люди” [1,с.256]. Зберігся також фрагмент книги з географії для дітей. Виникає питання: чому історик-філолог приділяв так багато уваги географії? Відповідь проста. На думку М.Гоголя, історія та географія невіддільні і мають бути об’єднані в універсальну науку про людське суспільство. У організації навчального процесу М.Гоголь вважав за необхідне встановлення і розвиток міжпредметних зв’язків. Такий підхід імпонує сучасним поглядам науковців на інтегративне вивчення навчальних дисциплін.

Перу М.Гоголя належить і ціла низка наукових розвідок на історичну тематику, в яких безліч посилань, зіставлень, порівнянь з античністю та прямих звернень до неї, а також історико-педагогічних статей („О средних веках”, „О преподавании всеобщей истории”, „Взгляд на составление Малороссии”, „Мысли о географии”, „Жизнь”, „Учебная книга словесности для русского юношества”, „Просвещение” та інші), в яких автор аналізував навчально-виховний процес.

У статті „О преподавании всеобщей истории” М.Гоголь дав глибоке, філософське осмислення дефініції терміна „всесвітня історія”: „предмет ее велик... она должна собрать в одно все народы мира, разрозненные временем, случаем, горами, морями, и соединить их в одно стройное целое, из них составит одну величественную полную поэму” [1, с.183].

М.Гоголь мав свої погляди і щодо організації навчального процесу і викладання географії дітям, і щодо забезпечення учнів підручниками, навчальними географічними картами. Його пропозиції актуальні і сьогодні.

Неабияку увагу він приділяв особі вчителя, його професійним якостям, педагогічній майстерності. Митець вважав: „Слог преподавателя должен быть увлекающий, живописный” [1,с.267]. Практично в усіх історико-педагогічних статтях М.Гоголь підкреслював значення особистості викладача, його таланту та професійності. На його переконання, „рассказ профессора должен делаться по временам возвышен, должен сыпать и возбуждать высокие мысли, но вместе с тем должен быть прост и понятен для всякого” [1,с.270]. М.Гоголь вважав педагогічну майстерність учителя альфою і омегою всього навчального процесу, а вміння донести інформацію до слухачів просто, доступно і зрозуміло – головним його завданням. І сьогодні дидактичний принцип доступності називають одним із перших у системі принципів навчання.

Микола Гоголь не тільки теоретично переймався проблемами навчального процесу, але і спробував себе у ролі наставника молоді. 24 липня 1834 року його призначили на посаду ад’юнкта-професора на кафедрі історії Санкт-Петербурзького імператорського університету. Деякі статті М.Гоголь написав на

основі лекцій („О средних веках”, „О преподавании всеобщей истории”), прочитаних ним для студентів згаданого університету. Однак студентська аудиторія його розчарувала „безликістю та байдужістю”. Можливо, це була одна із причин активного пошуку ним ефективних форм і методів організації навчання.

М.Гоголя бентежили глибокі філософські питання про сенс життя, які залишаються актуальними й нині. У статті „Жизнь” автор шукає відповіді на вічні питання: що таке життя взагалі і життя окремих людей, народів, країн і цивілізацій? Як правильно розуміти, цінувати, користуватися красою та радощами, які дарує життя? Письменник не дає відповіді на порушені питання, він розмірковує над ними сам і пропонує замислитись читачеві.

Висновки. Сучасне прочитання та аналіз праць Миколи Гоголя свідчить про те, що він був талановитим, оригінальним та глибоко мислячим істориком-теоретиком, істориком-практиком, істориком-педагогом, думки якого про організацію навчального процесу, методику викладання історії та географії, про роль учителя актуальні на сучасному етапі реформування освіти в Україні.

Література

1. Гоголь Н.В. Собрание сочинений: В 7-ми т. Т.7. Письма /Н.В.Гоголь. – М.: Худож. лит., 1986. – 431 с.
2. Каманин Н. Научные и литературные произведения Н.В.Гоголя по истории Малороссии /Н.Каманин. – К., 1902. – 72 с.
3. Самойленко О. Г. Українські студії в науковій спадщині вчених – істориків Ніжинської вищої школи (кін. ХІХ – 20-ті рр. ХХ ст. / О. Г. Самойленко // Література та культура Полісся. – 2002. – Вип. 21. – С. 76 – 83.
4. Соколов П.В. Гоголь. Энциклопедия /П.В.Соколов. – М.: Алгоритм. Эксмо. Око, 2007. – 736 с. (Энциклопедия великих писателей).
5. Супронюк О.К. Н.В.Гоголь и его окружение в Нежинской гимназии: Библиографический словарь /О.К.Супронюк. – К.:Академперіодика, 2009. – 252 с.
6. Супронюк О. К. Из разысканий о Н. Ю. Артинове, авторе воспоминаний о Н. В. Гоголе и Н. В. Кукольникове в Нежинской гимназии / О. К.Супронюк // Література та культура Полісся. – 1995. – Вип. 6. – С. 44 – 48.

УДК 374,7 (498)

Маріуц І.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірант

ВНЕСОК СПІРУ ХАРЕТ В РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ РУМУНІЇ.

У статті аналізується вклад, що здійснив Спіру Харет в освіту Румунії, перебуваючи на посаді міністра освіти три терміни. Також описуються здійснені ним та його прибічниками реформи в галузі початкової та професійно-технічної та вищої освіти.

Ключові слова: освіта, реформування, просвітництво, співпраця

В статье анализируется вклад, который осуществил Спиру Харет в образование Румынии, находясь на посту министра образования три срока. Также описываются совершенные им и его сторонниками реформы в области начального, профессионально-технического и высшего образования.

Ключевые слова: образование, реформирование, просвещение, сотрудничество

This article analyzes the contribution that made Spiru Haret in the education of Romania, being as minister of education three terms. Also described reform made by him and his supporters in primary, vocational and higher education.

Keywords: education, reforms, cooperation